

Eessõna

Tegevusuuring kui võimalus uurida ja arendada õpetamist

Milline on minu õpetamise mõju õppijate õppimisele?

Mis ülesannete kaudu saaksin uurida, kas minu õpetamine toetab õpilaste õppimist?

Kuidas seostada õppeprotsessis tõhusamalt teooriat ja praktikat?

Kuidas tajuvad üliõpilased õppimisolukorda, kui auditooriumis õpetab korraga mitu õppejõudu?

Kuidas toetada üliõpilaste akadeemiliste tekstide kirjutamise oskust?

Ilmselt küsime seda tüüpi küsimusi endalt õpetajate ja õppejõududena tihti, kui meie eesmärk on toetada õppijate õppimist ja arengut. Need küsimused on ka ülikooli ainedidaktikale ja õpetamise arendamisele pühendatud Eesti Haridusteaduste Ajakirja erinumbri keskmes. Seekordsetes artiklites antakse ülevaade võimalustest rakendada tegevusuuringut õppeprotsessi uurimisel ja arendamisel.

Pedagoogiline tegevusuuring saab alguse uurivast hoiakust enda õpetamispraktika suhtes, õppeprotsessi pidevast analüüsist ja küsimuste esitamisest nii enda tegevuse kui ka õppijate õppimise kohta. Kuigi tegevusuuringu definitsioonid varieeruvad mõnevõrra, sõltudes teoreetilisest raamistikust, mida uurija esindab, võib siiski öelda, et pedagoogilise tegevuse uurimise eesmärk on süstemaatiliselt analüüsida enda õpetamistavasid ja toetada seeläbi õppijate õppimist (Norton, 2009). Tegevusuuringutega soovitakse ühelt poolt muuta ja arendada oma tegevusviise ning teiselt poolt suurendada valdkonna teoreetilisi teadmisi.

Uurimuslik lähenemine oma tööle eeldab pidevat refleksiooni, mis on kui suurendusklaas, mille kaudu saab vaadata mõnda pedagoogilist küsimust või probleemi ning töötada selle lahendamiseks välja meetodilised sammud. Tegevusuuring on loomult tsükliline, hõlmates probleemi tuvastamist, planeerimist, rakendamist ja hindamist.

- *Probleemi tuvastamise etapis* selgitatakse välja probleem ja püstitatakse hüpoteesid olukorra kohta. Et mõista probleemi olemust sügavuti, kogutakse

selle kohta lisaandmeid. Seejuures ei ole oluline välja selgitada objektiivset tõde, vaid koguda võimalikult mitmekülgset infot, sh teaduskirjandusest.

- *Planeerimisetapp* on vajalik probleemi paremaks mõistmiseks, kuid ka õppijate jaoks parimate lahenduste leidmiseks. Selles etapis määratakse kindlaks sekkumistegevused ja selgitatakse välja nende elluviimiseks vajalikud ressursid, samuti mõeldakse läbi, kuidas hinnata plaanitavate tegevuste mõju ehk mis andmekogumisviise kasutada.
- *Rakendamisetapis* viiakse planeeritud tegevused ellu ning kogutakse nende kohta vajalikke andmeid. Eri andmekogumisviiside kombineerimine suurendab võimalust saada mitmekesisemat teavet ja vaadelda uuritavat fenomeni eri vaatenurgast. Samuti võimaldab see õppida ja leida lahendusi ka juhul, kui kogutud andmete vahel on lahknevusi.
- *Hindamisetapis* hinnatakse kogutud ja analüüsitud andmetele tuginedes sekkumistegevuste mõju ja tulemusi, mis on aluseks uuele tsüklile ehk järgmistele tegevustele ja edasisele andmekogumisele.

Tegevusuuringu oluline osa on õppejõu kui praktiku pidev enda ja oma õpikogemuse analüüs. Praktikult eeldatakse uurimuslikku suhtumist oma töösse ja soovi pidevalt analüüsida, mida üks või teine kogemus andis, mida sellest on õppida ja kuidas seda saab õpetamise arendamiseks ära kasutada.

Õpetamise arendamisest ülikoolis

Kuna kõrghariduse kontekstis on üha enam hakatud väärtustama õppimise ja õpetamise kvaliteeti ning tähtsustatud vajadust arendada õppejõudude õpetamisoskusi, siis on õpetamise arendamise vahendina kogunud järjest suuremat populaarsust tegevusuuring. Ülikoolis õpetamise uurimise ja arendamise (*scholarship of teaching and learning*, SoTL) põhiidee on sama mis tegevusuuringul: õppejõud analüüsib üliõpilaste õppimist oma aines, tuvastab tegelemist vajava probleemi, kavandab õpetamises muudatuse ning kogub andmeid muudatuse tulemuslikkuse kohta. Võimaluse korral kaasatakse uurimistöö tegemisse ka haridusteadlasi.

Õppejõudude tegevusuuringutes võidakse keskenduda nii erialavaldkonna õpetamise didaktikale (nt meditsiini, õigusteaduse või arhitektuuri õpetamise eripära), õppekava arendamisele (nt üliõpilaste praktika seos teooriaõpingutega, ülekantavate oskuste lõimimine õppekavasse) kui ka õppejõu õpetamisoskuste arendamisele (nt koosõpetamiskogemus, õppemeetodite tõhusus, e-õppe rakendamine). Ülikoolis tehtavate tegevusuuringute eesmärk on toetada õppejõudude õpetamistavade muutuste kaudu üliõpilaste õppimist ning suurendada tegevusuuringus osalemise kaudu üliõpilaste kaasatust õppimisse (Gibbs *et al.*, 2017). Õppejõu tegevusuuring peab kaasa aitama üliõpilaste

kvaliteetsemale õppimisele. Seda eesmärki aitab saavutada ka kollegiaalne koostöö: tegevusuuringu tulemusi tutvustatakse oma õpetamise uurimisele ja arendamisele pühendatud rahvusvahelistel konverentsidel (nt ISSOTL, Euro-SoTL) ning spetsiaalsetes ajakirjades (nt International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning).

Tartu Ülikoolis toetatakse alates aastast 2015 oma õpetamise arendamist ja uurimist hea õpetamise grandid kaudu. Kokku antakse aastas välja 12 granti, kolm igas valdkonnas. Oma õpetamisalase uurimistöö tulemusi on õppejõud tutvustanud konverentsidel nii Eestis kui ka välismaal. Siinses EHA erinumbris ilmub kaks artiklit, mis põhinevad grandid toel tehtud tegevusuuringutel.

Ülevaade erinumbrist

Artikliga „Pedagoogiliste arendusuuringute suunad“ loob **Hannu Heikkinen** laiema kontseptuaalse raamistiku tegevustele, mille eesmärk on uurida ja arendada pedagoogilisi tavasid. Ülevaateartiklis avatakse süvitsi teooria ja praktika vahekorra küsimusi ning analüüsitakse nende rolli teadustöö eri suundades ja eritüübiliste uuringute tegemisel. Heikkinen seob käsitletavat uurimisviisi eri uurimistavade, rõhutades, et metodoloogilise paljususe tõttu on eriti oluline mõtestada oma uurimistegevust selle aluseks oleva epistemoloogilise suundumuse kaudu.

Reetta Niemi tõlgendab artiklis „Õpetaja kui tegevusuuringu tegija: võimalusi talletada õpilaste arusaamu didaktilistest suhetest“ tegevusuuringu tähendust eri vaatenurkadest, osutades, kuivõrd tähtis on kaasata õpilasi õppetöö mõtestamisse ja arendamisse. Niemi artikkel on mõeldud julgustama õpetajaid tegema oma õpilastega tegevusuuringuid, sest kasutatud uurimismeetodid on loovad ja inspireerivad ning jõukohased ja kasulikud eri vanuses õppijatele.

Britt Petjärv, Kati Aus ja Grete Arro keskenduvad artiklis „Tulemuslikum inseneriharidus võimekususkumuste toetamise kaudu“ üliõpilaste väljalangemusele, mis on eriti suur just inseneriõppes ja muudel erialadel, kus tuleb rinda pista reaalinete, sh matemaatikaga. Kuna varasemad uurimused on näidanud, et võimekususkumused mõjutavad edasijõudmist õpingutes, analüüsitakse eksperimentaalse sekkumisuuringu raames, kas lihtsa sekkumisega on võimalik muuta õppijate mõtteviisi juurdekasvuuskumuste suunas ja seega toetada nende õpiedukust.

Selle ajakirjanumbri artiklitest kaks on pühendatud akadeemiliste tekstide kirjutamisele ülikooli õppetöös. Artiklis „Essee kirjutamisest kirjanduse eriala kursusel: üliõpilaste arusaamad ja õppejõu tagasiside“ käsitleb **Andrus Org** essee kirjutamisega seotud probleeme nii õppejõu kui ka üliõpilaste vaatenurgast,

kirjeldab õpetamises tehtud muudatusi ning analüüsib nii esseede kvaliteedi kui ka üliõpilaste tagasiside põhjal, kui kasulikuks osutusid kirjutamisprotsessi juhendamisel ja esseede kohta tagasiside andmisel tehtud muudatused. Seevastu **Riina Reinsalu**, **Sirli Zupping** ja **Ene Voolaid** analüüsivad artiklis „Üliõpilaste akadeemilise kirjaoskuse arendamine Vikipeedia ülesande kaudu“, mis võimalusi pakub nii õppejõudude, õppeassistentide kui ka üliõpilaste arvates Vikipeedia kaasamine õppetöösse üleülikoolilistel väljendusõpetuse kursustel. Mõlemad artiklid on valminud Tartu Ülikooli hea õpetamise grandit toel.

Kirjaoskuse arendamise teemaga jätkavad **Merilin Aruvee** ja **Helin Puksand**, kelle artikli „Kirjaoskuse arendamine eesti keele ja kirjanduse õpetajate vaatevinklist: sillad ja kuristikud teooria ja praktika vahel“ keskmes on küsimus, kuidas kogevad eesti keele ja kirjanduse õpetajad enda ülesandeid ning koostööd teiste õpetajatega kirjaoskuse kui üldpädevuse tagamisel. Uurimusest ilmneb, et kirjaoskuse koostöise õppe metoodika vajab arendamist, ning autorid pakuvad ideid nii ülikooli eesti keele ainedidaktika kui ka õpetajakoolituse tarbeks.

Õpetajate ettevalmistust analüüsivad artiklis „Kutseõppedidaktika teoorias ja praktikas: üliõpilaste tähelepanekud vaatluspraktikal“ ka **Reeli Liivik**, **Sirje Rekkor** ja **Meidi Sirk**. Artikli autoreid huvitab, kuidas üliõpilased oskavad seostada ülikoolis kutseõppedidaktikas omandatud teoreetilisi seisukohti koolikeskkonnas toimunud vaatluspraktika ülesandega. Uurimusest ilmneb, et seoste leidmine ei tarvitse üliõpilastele alati väga lihtne olla ning üliõpilased võivad vajada konkreetsemat juhendamist.

Eleri Lõhmus, **Henry Narits** ja **Kadri Ugur** toovad artiklis „Koostöine õpetamine ülikoolis: õppejõu ja assistendi vaade“ esile õppejõudude omavahelise koostöö, mida analüüsitakse nii õppejõudude kui ka üliõpilaste vaatenurgast. Tegu on autoetnograafilise uurimusega, mille käigus tehtud tähelepanekud võivad olla kasulikud teistelegi koosõpetamist rakendavatele õppejõududele, võimaldades õppetööd paremini juhtida, tunda ennast selles protsessis võrdväärsete partneritena ning toetada parimal viisil üliõpilaste õppimist.

John Hattie ja Gregory Yatesi raamatut „Nähtav õppimine ja teadus sellest, kuidas me õpime“ tutvustab selles ajakirjanumbris **Eve Kikas**. Melbourne'i ülikooli haridusuuringute instituudi direktor John Hattie on rahvusvaheliselt tuntud ja palju viidatud autor eelkõige tänu oma õppimise efektiivsust hindavate metaanalüüside sünteesile. Raamat on mõeldud lugemiseks neile, kes soovivad paremini mõista õppijate õppimist ning selle põhjal arendada enda õpetamist. Kuigi raamatus lükatakse ümber mitmeid Eestiski levinud müüte efektiivse õpetamise ja õppimise kohta, on sel käsitlusel ka omad kitsaskohad, mis võivad anda alust uute väärarusaamade tekkeks. Seetõttu tuleks raamatut

lugeda kriitilise pilguga ning enne järeltuste tegemist tasuks tutvuda ka kõnealuse valdkonna teadusajakirjades avaldatud originaaluurimustega.

Siinse tegevusuuringule pühendatud erinumbri artiklite põhjal saab kinnitust, et tegevusuuringud võivad oma olemuselt olla väga erinevad, eristudes uurimisküsimuste ja -meetodite ning õpikeskkondade (kool, kutsekool, ülikool) poolest, ent kõige olulisem on nende ühine eesmärk: mõtestada igapäevast õpetamispraktikat ja toetada õppimist. Artiklites tutvustatud tegevusuuringud annavad õpetajatele ja õppejõududele ainekst reflekteerimiseks oma õpetamise üle ning edasiseks uurimistööks, et toetada õpilaste ja üliõpilaste õppimist.

Mari Karm ja Katrin Poom-Valickis

Kasutatud kirjandus

- Gibbs, P., Cartney, P., Wilkinson, K., Parkinson, J., Cunningham, S., James-Reynolds, ... Pitt, A. (2017). Literature review on the use of action research in higher education. *Educational Action Research*, 25(1), 3–22.
<https://doi.org/10.1080/09650792.2015.1124046>
- Norton, L. S. (2009). *Action research in teaching and learning: A practical guide to conducting pedagogical research in universities*. New York: Routledge.